

zeewater in een dame Jeanne genomen voor het onderzoek van het zwevende slib, dat met den vrij sterken wind door het water van den bodem opgenomen en fijn verdeeld werd, het water was „dik”. Even voorbij Edam gebeurde nog een ongeluk van ernstigen aard.

Door het slingeren van het schip, viel op dek een tafel om, waarop de doos met areometers stond. De doos viel open en alle vijf areometers braken, keurig fijne instrumenten; alleen de thermometer was heel gebleven. Wel waren er nog andere areometers aan boord, doch niet zoo nauwkeurig als deze. Dat dr. Dekhuyzen zuinig keek, valt te begrijpen.

Het eten was dien middag bijzonder smakelijk, wat mijnheer *De Booy* aanleiding gaf tot de opmerking, dat ook aan boord uniform en schoenen nooit beter verzorgd werden door den oppasser, dan wanneer het tegen het eind van de maand liep en nieuw voorschot te wachten stond. Maar wat waar is, er moet gezegd worden, dat over den hofmeester niemand te klagen had, of het moest misschien de weggeloopte jongen geweest zijn.

In Amsterdam namen we afscheid van elkaar, dr. D. werd hartelijk bedankt en het gezelschap verspreidde zich over de stad en het Centraalstation, vanwaar de deelnemers vertrokken naar Zandvoort, Utrecht, Bussum, Haarlem en Oudewater, echter om den volgenden Maandag op een 4-tal na, die door 5 anderen vervangen werden, zich weer te vereenigen tot een tocht naar de Wadden. Wat daar gezien en gevangen is, evenals in de vier weken vóór onzen tocht, dat hoop ik van den winter in het met vele foto's, (vooral van den heer *De Jong*) geïllustreerde reisverhaal te lezen.

Augustus.

J. A. HONING.

N A S C H R I F T.

In mijn verslag komen een paar fouten voor: planeten-visschen op blz. 139 moet zijn: plankton-visschen, het onderschrift op blz. 161 Elburger bom, moet zijn: Elburger bons.

Niet voor rekening van den zetter, doch, helaas, geheel voor de mijne is de uitdrukking: Volgens de gewoonte der a.s. veeartsen zaten we van dat uur drie kwartier in een herberg enz. op blz. 140. Vooreerst kan men er (al is het niet per se noodig) een generaliseering in zien, waartoe ik natuurlijk niet het minste recht heb, en ten tweede een hatelijkheid. We hebben echter veel te leuk met elkaar rondgesprongen, om zwart op wit gedrukt elkaar hateligheden naar het hoofd te slingeren, wat trouwens nog te meer ongegrond zou zijn, aangezien er heel onschuldig koffie gedronken is. Ik verklaar dus ten stelligste geen kwade bedoeling gehad te hebben en dat het mij ten zeerste spijt me zoo onvoorzichtig en onnauwkeurig te hebben uitgedrukt.

November.

J. A. HONING.

EENIGE JAREN BIJ DE TABAK IN DELI.

(*Vervolg.*)

Nu moeten nog de afdakjes gemaakt worden. Elk afdakje of pajong rust op 6 stijltjes, 3 aan elke lange zijde van het bed. De 3 aan de oostzijde (de bedden worden zoowat Noord-Zuid gemaakt) moeten $\pm$ 4 voet boven den grond zijn, de westelijke 3 voet; zoodoende schijnt de zon 'smorgens in alle bedden, waardoor de blaadjes snel droog worden, terwijl de felle namiddagzon nauwelijks toegang krijgt. De zon komt nl. nagenoeg in het Oosten op, stijgt dan recht omhoog en daalt weer naar het Westen. De lage rand der pajongs wordt steeds wat overhangend gemaakt, zoodat om 4 uur des namiddags de zon nauwelijks even een strookje van het bed beschijnt, terwijl omstreeks half vijf de schaduw van den hoogen rand van elke volgende pajong over den onderrand van elke vorige valt.

De stijltjes moeten alle in rechte lijnen staan, dus spant de tandil een touwtje over alle bedden, en dan moeten de koelies hun stijltjes dadelijk losjes neerzetten; later worden ze een voet diep in den grond geslagen. Deze stijltjes zijn gewone boschstokken, van een 3 vingersdikte, gaffelvormig. Elk paar stijltjes (1 van 3 en 1 van 4 voet) krijgt nu een dwarslat te dragen, en over deze dwarslatten komen liggers van bamboe (of ook wel van gespleten niboeng, een houtpalm). Dit alles wordt stevig met rotan vastgebonden. Nu gaan de koelies er op uit om lalang te snijden; mooie, lange, breedbladige lalang moeten zij halen, oud blad, dat goed verkiezeld is, want jong blad rolt zich ineen bij het opdrogen. Die lalang wordt voorloopig op circa 4 voet lengte afgesneden en netjes schoongemaakt en recht gelegd, bij welk werk de hark, met de tanden omhoog, op den grond gelegd, de rol van kam vervult.

Nu wordt die lalang op de dakjes uitgespreid in een behoorlijk dikke laag, en wel met het bladtopeinde naar de laagte. Blijft nog het „gapit” over d. i. vastbinden door middel van 3 reepen gespleten bamboe, die op de lalang gelegd en op talrijke plaatsen aan de bamboeliggers vastgebonden worden, waardoor de lalang geklemd zit. Nu moeten onderrand en bovenrand van de lalang nog recht afgesneden worden, alweer langs een gespannen touwtje. De sporen dezer werkzaamheden worden uitgewischt door de paadjes te vegen.

Guano wordt nu droog over de bedden uitgestrooid en met de hand door de bovenste laag grond gewerkt, daarna worden de bedden begoten en zijn ze klaar voor de ontvangst van het zaad.

Het bezaaien geschiedt tegen den avond.

Tabakszaad is uiterst fijn; de gewone maat voor elk bed is de vulling van een revolver-patroonhuls, die meer dan 10.000 korrels bevat. De kleur is licht cacaobruin. Tegen den avond gaat de assistent met de zaadflesch, een kommetje, en een patroonhuls aan een ijzerdraadje zijn kongsis rond; de bedoelde benodigdheden worden door een kongsikang achter hem aan gedragen (kongsikang = Chin. daglooner). In elke kongsis staan de koelies klaar met een houten emmertje, waarin een goede hoeveelheid houtasch, vooral geen lalangasch of nog minder zand; daar de koelies soms vergeten hebben om goede asch te verzamelen, moet dit eerst worden gecontroleerd. Het zaad wordt nu in het kommetje gegoten, en de assistent geeft persoonlijk aan iederen koelie zijn maatje zaad, gooit het zelf in de asch, en wacht tot de koelie het heeft doorgeroerd.

Het uitzaaien geschiedt onmiddellijk. De eene koelie

houdt de knokkels van de hand naar beneden en gooit asch en zaad tusschen duim en wijsvinger door, een ander laat het tusschen de vingers door glijden; weer anderen houden de knokkels omhoog en gooien dan in eens een heele hand vol asch weg: die dan toch gelijkmatig uitgespreid raakt. Maar sommige koelies hebben zoogen. *tangan panas* (= warme hand); zij bedoelen daarmee, dat er eenig noodlot op hen rust, waardoor het door hen uitgestrooide zaad niet wil kiemen; zij laten het dus door een ander doen. Natuurlijk is dit een ervaring, die zereeds vroeger hebben opgedaan, en misschien steeds aan een ongelukkigen samenloop van omstandigheden te wijten is. Eens zag ik een mijner tandils de bedden van den besten koelie uit die kongsi bezaaien; ik maakte daaraanmerking op, want een tandil heeft meer dan genoeg te doen. Maar de man antwoordde mij: „Ja mijnheer, die A Pok heeft *tangan panas*,” dit als de meest natuurlijke zaak ter wereld beschouwende. Ik was dit wel volkomen met hem eens, maar daar ik als hoog geplaatste het laatste woord moest hebben, zei ik, dat A. Pok zijn bedden dan maar door een andere koelie moest laten bezaaien. Sedert liet A. Pok altijd zijn bedden bezaaien door een anderen koelie, die in het gelukkige bezit was van *tangan dingin* (koude hand), in ruil voor welken dienst hij een pikoel water haalde of iets dergelijks.

Na het uitstrooien van asch met zaad wordt nog eens begoten, om wegwaaien van het zaad te voorkomen, maar ook slechts heel licht en voorzichtig, anders zou het zaad wegspoelen. Iederen morgen en iederen avond moeten de bedden weer begoten worden; de tandils krijgen daarvoor doorlopende orders. Verandert het weer, dan worden die orders gewijzigd; als 's nachts het weer is omgeslagen, komen de tandils al heel vroeg aanzetten om te vragen hoeveel gietters water op ieder zaadbed moeten worden gegoten. Zelden komt het voor, dat het zaaien moet worden uitgesteld wegens ongunstig weer, 't zij door stortregen, 't zij door wind, die het zaad zou wegblazen vóór het gevallen was. Ingeval van stortregen wordt het zaad onder de asch gemengd in een nabijzijnde droogschuur, en de koelies loopen op een drafje er mee naar de zaadbedden. Maar bij zeer hevigen wind wacht men tot deze over is: bij maanlicht 's avonds wordt vaak nog uitgezaaid, anders geschiedt dit den volgende dag. Wordt bij winderig weer uitgezaaid, zoo ziet men later de tabak kiemen aan de (vroegere) lijzijde van het bed en staat zeer dicht opeen, terwijl de loefzijde onbegroeid blijft. Dit is wel weer eenigszins te verhelpen, maar ten koste van meer werk. Natuurlijk komt onregelmatige begroeiing van enkele bedden toch voor en daar is dan ook een middel op. Als nl. later de plantjes blaadjes hebben met een maximale grootte van een halve guldenstuk beginnen zij elkaar te verdringen; wat ligt nu meer voor de hand dan uitdunnen? En het beplanten der kale plekken met het verkregen dunsel? Het spreekt vanzelf dat in dit geval het dunnen wel met de uiterste zorg moet geschieden. Het beplanten der kale plekken gebeurt in rijen die ± 5 cM. van elkaar gemaakt worden, eenvoudig door een groef met den vinger te maken en in deze geultjes de plantjes te zetten, ook op afstanden van zoowat 5 cM. of iets minder kan ook wel. Nu heeft men echter opgemerkt, dat de dus behandelde plantjes later in het veld zich beter bestand toonden tegen schadelijke invloeden dan de niet-verspeende, zoodat bij sommige maatschappijen, die over veel werkvolk beschikken, het verspenen van de bibit regel geworden is. Maar er is veel extra werkvolk voor nodig, want er zijn veel meer zaadbedden in gebruik: deze moeten ook aangelegd worden, en het verspenen geeft tevens veel werk. Daartegenover

staat echter het onmiddellijke voordeel, dat deze verspeende plantjes gemakkelijker van rupsen te zuiveren zijn, en vooral: de zoo gevreesde bibitziekte wordt er belangrijk door tegengegaan, als gevolg van den vrijen stand van elk plantje.

Nu ik die bibitziekte eenmaal genoemd heb, zal ik er maar meteen over doorgaan. Sommige ondernemingen hebben er verbazend veel last van, zijn zelfs dikwijls niet in staat een enkel plantje te kweken en moeten dan alles van elders betrekken. Het best kan ik die ziekte beschrijven door er een ander woord voor te geven: verrotten.

's Avonds staan de plantjes prachtig, frisch, gaaf, precies een Hollandsch slabedje en 's morgens alles ligt plat neer als een doorschijnend groen slijm of wel is zwart verrot, zoo snel gaat het. Er is niets aan te doen. Het zieke bed wordt bedekt met brandbare stoffen en gaat in vlammen op, om de verdere verspreiding der ziekte tegen te gaan.

Maar niet altijd treedt de ziekte zoo hevig op. Men ziet b. v. 's morgens een klein open plekje in een bed. Bij nader onderzoek blijkt, dat er enkele plantjes neergevallen zijn, en dat de voet van hun stengel zwart is. Zoo lijkt het niet zoo onrustbarend, maar toch is het oud lood om oud ijzer: wordt zoo'n bed bewaard, dan is meestal den volgende dag het gat grooter. Doch niet altijd: de ziekte schijnt bezworen. Maar jawel, over een paar maanden blijkt dit wel nader, want de halfwassen tabak op het veld sterft af: de stam is hol en bevat slechts een weinig slijmige zwarte stof. Dit is dezelfde ziekte.

Deze ziekte is nauw verwant aan de aardappelziekte, en hetzelfde middel *ter voorkoming* wordt aangewend, nl. besproeiing met bouillie bordelaise: een oplossing van kopersulfaat waarbij kalkmelk gevoegd wordt; er vormt zich dan een onoplosbaar basisch dubbelzout in zeer fijn verdeelden toestand; dit blijft zweven, dus onmiddellijk na de bereiding moet de vloeistof gebruikt worden (niet bij regen, die zou alles weer wegspoelen).

Deze stof werkt in twee richtingen: 1°. als *vergif* voor de schimmel en 2°. als *poeder* belemmert ze den groei van schimmels. Maar zooals reeds boven gezegd: het middel dient alleen ter voorkoming van de ziekte, niet tot genezing: waar zij eenmaal is uitgebroken, daar blijft slechts vernietiging van het geheele aangetaste bed over.

TAUKEH.

Hoe wij de Reuzen-Heksenbezem voor de Biologische Tentoonstelling bemachtigden en hoe hij in Amsterdam arriveerde.

Het zal een drie jaar geleden zijn, dat ik op een snikheeten Julidag de heksenbezem op Mataram ontdekte.

Wat Mataram is, zullen de meeste lezers van de *Levende Natuur* wel niet weten en ik geloof zelfs, dat onze redacteur Heimans, hoewel hij als geboren Zwollenaar veel in de omtrek van Zwolle rondgezworven heeft, ook niet precies dat Dorado kent. Mataram nu is een buitengoed op een half uur afstands van het dorp Dalfsen gelegen, omringd door een breede gracht en ongeveer zestig bunder groot. Van het heerenhuis zijn alleen de fundamenten over, het groote koetshuis staat op invallen en er wordt niets aan het landgoed gedaan; zoodat men overal omgevallen boomstammen ziet liggen, het eikenhout reeds twintig jaar